

A FIATALKORÚAK BÜNYGYEI ÉS MEGELŐZÉSÉNEK NÉHÁNY SAJÁTOSÁGA

Számtalanszor hangoztatott igazsága a bűnüldözés, a büntető jogalkotás és a büntető igazságszolgáltatás tudományának, hogy könnyebb és olcsóbb megelőzni a jogellenes magatartásokat, mint negatív hatásait elhárítani.¹ Különösen igaz ez a már több mint két évszázados megállapítás a fiatalkorúak vonatkozásában. Azonban már rögtön e fenti alapigazság felidézésével egyidejűleg azt is meg kell állapítanunk, hogy – jól lehet, számos jól működő alrendszer létezik gondosan kidolgozott működési elvekkel – mind a mai napig nem született egy teljesen átfogó, az élet minden területére kiterjedő, kellően összehangolt működő bűnmegelőzési stratégia.² Jelen tanulmány célja azon körülmények – teljesség igénye nélküli – bemutatása, amelyek alkalmasak arra, hogy a fiatalkorúak normaszegéseit befolyásolják. Elöljáróban szükséges a jelenség fő vonásaival megismerkednünk, hiszen hatékony bűnmegelőzés csak úgy képzelhető el, ha a valóságnak megfelelő ismeretekkel rendelkezünk magáról a bűnözésről³, ugyanakkor a reintegráció esélyeinek javítása érdekében fontos a fiatalkori bűnözést generáló tényezők közötti okozati összefüggések felismerése is. Ezek ismeretében történhet meg a vizsgálat eredményeivel adekvát prevenciós modell kiválasztása, amely az elméleti és gyakorlati szempontok egyidejű figyelembe vétele mellett történik, de nyilvánvalóan hordoz szubjektív vonásokat is.

1. A fiatalkorúak bűnözésének főbb jellemzői Magyarországon

A fiatalkorúak bűnözésére csakúgy, mint a bűnözés általános helyzetére jellemző volt a politikai és gazdasági rendszerváltás utáni mennyiségi és minőségi arányeltolódás. Ez azt jelentette, hogy a korábbi időszak nagyjából 5-10 %-os évenkénti növekedése az 1989-es évet követően mintegy 40 %-ra nőtt meg, ami – mint ez a táblázat adataiból is kiderül – közel 13.000 ismertté vált fiatalkorúak által elkövetett bűncselekményt jelentett. Ez az arány az 1990-es évek elején még tovább romlott és volt olyan esztendő, amikor ez a szám a 15.000-et is meghaladta és csak 1997-től figyelhető meg – igaz csekély mértékű – csökkenés, ami azonban még mindig magasabb értéket mutat, mint a rendszerváltást megelőző utolsó évnek az adata. (Lásd 1. számú táblázat)

Ha ehhez hozzávesszük, hogy a népességen belül fokozatosan csökken a büntetőjogi szempontból fiatalkorúnak tekintendő populáció aránya, akkor még kedvezőtlenebb képet kapunk. A gyakorisági adatok azt mutatják, hogy míg például 1980-ban 10.000 fiatal lakosból 130, addig a negatív rekordot tartó 1995-ben 226 követett el valamilyen

¹ Vö. Cesare BECCARIA: A büntettekről és büntetésekről, Budapest, KJK 1976.; PUSZTAI László: Bűnmegelőzés – a finanszírozás lehetőségei. Belügyi Szemle, 1996/12, 30. o.

² PUSZTAI László: Bűnmegelőzés. Fogalom, cél, dimenziók. In. Tokaji-émlékkönyv, 1996, 197. o.

³ VIGH József: A bűnmegelőzés elméleti és gyakorlati kérdései. Magyar Jog, 1999/6. 322. o.

bűncselekményt.⁴ A szabálysértések elkövetésében megnyilvánuló normasértések számadatai tovább rontják a helyzetet, és azt sem szabad elfelednünk, hogy számos – elsősorban vagyon elleni – cselekményt csak az elkövetési értékhatár tart a szabálysértési kategóriában.⁵ A mennyiségi változások mellett a minőségi jellemzők is kedvezőtlenül alakultak. Míg a korábbi évekre nem volt jellemző az igazán durva életellenes bűncselekmények elkövetése, addig az 1990-es évek közepétől megfigyelhető volt az említett cselekményi kör számarányának növekedése mellett az elkövetés módszereinek rendkívüli mértékű eldurvulása.⁶ Sokszor teljesen öncélúan, az alapbűncselekménytől függetlenül kínozzák meg áldozatukat a fiatal elkövetők.⁷ Nyugtalanító jelenség az is, hogy a súlyos cselekmények elkövetői között – egyre növekvő mértékben – megjelentek a gyermekkorúak is.⁸ A bűncselekmény-megoszlás további jellemzője, hogy legnagyobb részt vagyon elleni deliktumokat követnek el, ami a teljes fiatalok bűnözésének mintegy 80 %-át teszi ki. Emelkedő értéket mutatnak a garázda jellegű, valamint a kábítószerrel összefüggő bűncselekmények számarányai. (Lásd. 2. sz. táblázat) Ezzel szemben a közlekedés rendjét sértő- illetve veszélyeztető cselekmények száma nagyjából állandó szinten mozog. Fontos jellemző még, hogy a fiatalok terheltek mintegy 60 %-a teljes családban él. Csaknem felük eltartott, ami azt jelenti, hogy nem rendelkeznek rendszeres önálló jövedelemmel.⁹ Tekintettel az anyagi motiváció jelentős mértékére a helyzetet tovább rontja, hogy a szülő(k) munkanélküliségi mutatója az elmúlt tizenkét esztendőben mintegy tízszeresére emelkedett.¹⁰ Ehhez az adathoz fontos megjegyezni, hogy a relatív depriváció legalább olyan erős kriminogén hatással bírhat, mint az abszolút,¹¹ és az ilyen szegények gyakorta elégítik ki a fellépő keresletet az illegális javak (drog, fegyver) és szolgáltatások (segítők, tippadók) piacán.¹²

Szomorú képet mutat az iskolázottság mértéke is, hiszen egyre nő az 1-4 osztályt végzetek aránya. A fiatalok terheltek mintegy háromnegyede a lakóhelyén követi el a bűncselekményt, de jelentős a speciális elkövetői kör esetében a bűnözői mobilitás is. A nemek szerinti megoszlás nagyjából állandó értéket mutat, a cselekmények körülbelül 90 %-át fiúk követik el.

Érdekes jellegzetesség még, hogy a terheltek egyre nagyobb hányada ismeri a későbbi sértettet. Emelkedik a társas-elkövetői alakzatok száma, ami azt jelenti, hogy a

⁴ Legfőbb Ügyészség Számítástechnika – alkalmazási és Információs Főosztálya: Tájékoztató a gyermek- és a fiatalok bűnözésével összefüggő egyes kérdésekről. Budapest, 2002. 11. o.

⁵ KERESZSI Klára: A fiatalok bűnözés kezelése és megelőzésének lehetőségei. Belügyi Szemle 1997/10. sz. 8. o.

⁶ GÖNCZÖL Katalin: A bűnözés társadalmi összefüggései. Társadalmi Szemle, 1994/5. sz.

⁷ Vö. KRUCSÓ János megállapításai a fiatalok bűnözés eldurvulásáról és az ún. „utócselekmények” kegyetlenségéről. In: Az ifjúságvédelem helyzetéről, a fiatalok bűnözés és a bűnözővé válás megelőzésének a lehetőségeiről. (Konzultáció. Vez.) Hima Tamás. Belügyi Szemle 1995/3, 45-46. o.; ORELL Ferenc János: A gyermekkorú bűnözés helyzetéről és megelőzéséről ügyészi szemmel. Belügyi Szemle 1995/7-8. sz., 27. o.

⁸ GIBICSÁR Gyula: A gyermek és a fiatalok devianciájának okai és főbb jellemzői. Magyar Jog 1996/9 sz., 541. o.; GIBICSÁR Gyula: A gyermekkorúak és a fiatalok részvétele az erőszakos és szervezett bűnözésben Magyarországon. Család, gyermek, ifjúság. 1993/5 sz.

⁹ Kereszi Klára: A gyermek- és fiatalok bűnözése és a gyermekkorú sértettek Magyarországon, Kriminológiai Tanulmányok. 1995, 32. sz., 116.o.

¹⁰ Vö. A 15 év alatti népesség mintegy 30 %-a él a létminimum alatt, közöttük is rendkívül magas a cigány etnikumhoz tartozók aránya. A Népülési Minisztérium munkanyaga „A lakosság szociális helyzetének alakulásáról”, 1994. szeptember, KERESZSI Klára idézett mű, 114. o.

¹¹ KERNER, H.J.: Theoretical and Research Topics in International Criminology. Closing remarks on the Scientific Content of the 11th International Congress on Criminology. Budapest, Aug. 1993 (Kézirat) 6. o.

¹² GANS, H.: Mire szolgálnak az érdemtelen szegények? Esély, 1992/3, idézi KERESZSI Klára: Egy biztonságosabb Magyarországról: a bűnmegelőzés stratégiája. Jogtudományi Közlöny. 1997/9. sz. 378. o.

fiataloknak csak egy kisebb hányada – mintegy 25 %-a – aki egyedül követi el a bűncselekményt, a maradék háromnegyed részben korosztályi csoportban, részben pedig felnőttek társaságában.¹³ Ugyanakkor azt is rögzítenünk kell, hogy a fentebb hivatkozott kriminálstatisztikai adatok nem, vagy csak részben alkalmasak a jelenség leírására, hiszen több oknál fogva torzítanak. Ha pontos képet akarunk kapni, szükség van a látencia vizsgálatokra is, sőt van olyan felfogás, hogy a vizsgálatok elsődleges alapját ez utóbbiak kellene hogy jelentsék.¹⁴ A vizsgálatok fiatalokra vonatkozó eredményeit KORINEK az alábbiakban foglalja össze: „Majdnem minden gyermek- és fiatal elkövetett legalább egy-egy üzleti, vagy otthoni lopást, illetőleg dolog rongálást... Bűnelkövetőnek lenni – kivált fiatal korban – nem abnormalis, sokkal inkább általános jelenség....Az első ízben „botlott” fiatal döntő többségéből nem lesz megrögzött bűnöző... A fiatal elkövető túl korai megbélyegzése gyakran lehet „kriminális karrier” kezdete.”¹⁵ Látnivaló tehát, hogy a probléma rendkívül komplex és így annak kezelése is csak akkor lehet eredményes, ha annak minden elemére kiterjedően és minél korábban reagálunk.¹⁶

2. A megelőzés egyes kérdései a fiatalok bűneiben

A fiatalok bűnmegelőzése nem választható el az általános bűnmegelőzéstől, ugyanakkor még szerteágazóbb, még bonyolultabb feladatokat ró a társadalom egyes részeire. Ebből következően csak akkor lehet eredményes a bűnmegelőzés, ha a kiváltó okokhoz hasonlóan komplex és a jelentős állami szerepvállaláson túl, azt mintegy kiegészítve és segítve állami feladatként kezelik a kérdést.¹⁷ Tehát a bűnmegelőzés jelentős részében állami feladat, azonban semmiképpen sem kizárólagosan az. KOMÁROMI szavaival élve a társadalom és a gazdaság szereplői is ki kell vegyék részüket ebből a nagy „tortából”.¹⁸ Az állami szervek szakmai és infrastrukturális hátterükkel hatékonyan támogatják a civil kezdeményezéseket és fordítva is igaz, a hatóság munkája mit sem ér civil támogatás és a társadalom széles rétegei erkölcsi azonosulása nélkül. Szükséges tehát az egymásra utaltság felismerése, valamint annak belátása, hogy az egyes büntetőjogi normákkal való erkölcsi azonosulás hiányában romolhat az adott norma érvényre jutási képessége, amin ebben az esetben csak a büntető hatalom birtokosainak jutalmazásban, és büntetésben megnyilvánuló érdekérvényesítő ereje

¹³ CSEMÁNE VÁRADI Erika: Nemzetközi és hazai tendenciák a fiatalok büntető igazságszolgáltatásában, PhD. értekezés, Kézirat. Miskolc 2000, 72. o.

¹⁴ F. ESTRADA: Juvenile Crime trend in post-war Europe; in: European Journal on Criminal Policy and Research, 1999, Vol. 7. No. 1., 25. o.; Különösen, ha tekintetbe vesszük, MISKINÉ megállapításait. Vö.: MISKINÉ FEKETE Ágnes: Az elmúlt 10 év a bűnözés alakulásának tükrében. Belügyi Szemle, 2002/4, 82. o.; VAVRÓ István: A bűnözés mérésének módszerei; a magyarországi kriminalitás általános jellemzői. In: GÖNCZÖL Katalin- KORINEK László- LÉVAI Miklós: Kriminológiai ismeretek Bűnözés Bűnözéskontroll. Corvina . Budapest 1996. 53-74. o.

¹⁵ KORINEK László: A bűnözés visszatükröződése. In: GÖNCZÖL Katalin- KORINEK László- LÉVAI Miklós: Kriminológiai ismeretek Bűnözés Bűnözéskontroll. Corvina . Budapest 1996. 79.o.

¹⁶ KEREZSI Klára: A gyermek és fiatalok bűnözése és a gyermekkorú sértettek Magyarországon. Kriminológiai Tanulmányok, 32. sz. 1995, 124. o.

¹⁷ Országos Bűnmegelőzési Program . OKKri. Budapest 1997. (2. tervezet). IRK Ferenc: Közbiztonság és bűnmegelőzés. Belügyi Szemle 2001/9 sz, 21. o.

¹⁸ KOMÁROMI István: A közrend, közbiztonság, bűnmegelőzés. Önkormányzati Szemle. 1994. nov. 78. o.

segíthet.¹⁹ Mint általában, ha prevencióról beszélünk a fiatalkorúaknál is elmondható, hogy fennáll a profilaxis paradoxona vagyis, hogy egy olyan cselekményt kell(ene) megelőzni, amelyről nincsen tudásunk. Konkrétabban fogalmazva ez azt jelenti, hogy nem lehet általában a bűncselekmény megelőzéséről beszélni, hanem csak egy konkrét cselekmény tekintetében értelmezhető a megelőzés. Ez nem azt jelenti, hogy a generál prevenció létét alapjaiban kérdőjelezzük meg, hanem ez előbbi – számos nézet szerint – az egyes esetekben külön-külön kell vizsgálni. Ennek a vizsgálódásnak – jóllehet eredményeinek helyességét illetve megalapozottságát tudományosan mindmáig nem sikerült igazolni – mégis az lehet az eredménye, hogy átfogó képet kapunk arról, hogy az egyes elkövetők motivációs rendszerét milyen mértékben és milyen arányban befolyásolták a generál- és speciál-prevenciók intézkedések.²⁰ A megelőzés fogalmát FÖLDVÁRI és VIGH úgy határozták meg, hogy azok tágabb értelemben azoknak az intézkedéseknek az összességét jelentik, amelyek a társadalom, gazdasági, szociális és kulturális viszonyainak a kedvező irányú fejlődését biztosítják. Szűkebb értelemben pedig azok az állami és társadalmi intézkedések, amelyek célja a bűnözést elősegítő okok és feltételek megszüntetése, vagy csökkentése.²¹

A definícióból eredően rögtön felvetődik a kérdés, hogy a többcélú megelőzés mely célja kerüljön előtérbe, hiszen nem nehéz belátni, hogy az egymással konkuráló célok közül egyidejűleg több nem lehet ugyanolyan hangsúlyos.²² Tehát a bűnmegelőzésben érdekeltek közmegegyezésre kell jussanak abban a kérdésben, hogy mi a fontosabb, kontroll alatt tartani a bűnözést, esetleg minél több elkövetőt megbüntetni, vagy a bűncselekmények számát abszolút értékben csökkenteni, netán a bűnözés okozta károkat enyhíteni.²³ A bűnözés elleni küzdelem tehát sajátosan kétirányú. Választani kell a megelőzés és a már bekövetkezett jelenség hatásainak utólagos csökkentése között.²⁴

Mindezeket túl a megelőzés első és egyik – ha nem a legfontosabb – problémája a *látencia kérdése*. Rögtön tisztázni kell azonban, hogy mit nevezünk látenciának. A magunk részéről a széles körben elfogadott KORINEK féle meghatározást tartjuk irányadónak, amely szerint „látens számon csak a valóságban elkövetett, és a bűnöző hatóságok által ismert bűncselekmények száma közti különbséget értik”.²⁵ Témánk szempontjából nézve lehetséges, hogy ez a klasszikus értelmezés egy kicsit szűkre szabja a kereteket, ezért célszerűnek mutatkozik idesorolni azokat a prekriminális (tehát a büntetőjog területén kívül eső, de más jogág reakcióját esetleg már megkívánó) magatartásokat is, amelyek nemhogy a hatóság, de az egyéb érdekeltek – például iskola – látókörén is kívül esnek? Ez utóbbit nevezhetjük akár a kriminogén szituációk látenciájának is. A pontosság kedvéért nem árt megjegyezni, hogy mivel a kérdéses számot sem az egyik, sem a másik megközelítés esetében nem lehetséges egzakt módon meghatározni, talán indokolt lenne – HENTIG

¹⁹ SHERMAN L. W.: Kriminológia és kriminalizálás: dac és a büntető szankcionálás tudománya. „A társadalmi – politikai változások és a bűnözés – a 21. sz. kihívása”. Válogatás a 11. Nemzetközi Kriminológiai Kongresszus előadásából MKT. Budapest, 1994.

²⁰ PUSZTAI László: A bűnmegelőzés dilemmája. Kriminológiai Tanulmányok 32. sz. 1995, 7. o.

²¹ VIGH József-FÖLDVÁRI József: Kriminológiai alapismeretek. Tankönyvkiadó, Budapest, 1982, 92. o.

²² Ezt a kérdést úgy válaszolja meg a modellértékkel is bíró skandináv kriminálpolitika, hogy a cél a bűnözés költségeinek csökkentése, és a társadalom egészére való igazságos szétterítése. Raimo LAHTI és Patrik TÖRNUDD munkásságát idézi IRK Ferenc. In.: Kriminálpolitika – nemzetközi kitekintés. Ügyészségi Értesítő. 1993/3 sz., 17. o.

²³ GRAHAM az említett skandináv szerzőkhöz hasonló választ ad. IRK Ferenc: 18 sz. alatt idézett mű.

²⁴ KORINEK László: Utak és tévutak a világ bűnmegelőzésében. Kézirat, idézi JÁRMY Tibor: Bűnmegelőzés . Mítosz vagy cselekvés. Belügyi szemle. 2002/9. sz., 61. o.

²⁵ KORINEK László: Rejtett bűnözés. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest. 1988. 16. o.

szóhasználatával – „sötét mezőről” vagy szürke zónáról beszélni. Véleményem szerint a tágabb értelemben vett meghatározás a prevenció szemszögéből vizsgálva előnyösebb, hiszen egyfelől esetenként nagyon vékony az időbeli és ténybeli határvonal a büntetőjogi normát sértő, illetve az ezen a körön kívül eső cselekmények között, másfelől a korai beavatkozás nagyobb sikerrel kecsegtet. Tovább folytatva a gondolatot – *horribile dictu* – még az sem biztos, hogy minden esetben célravezető, hogy a hatóságok tudomást szerezzenek a büntetőjogi normaszegésről,²⁶ hiszen meglehet, hogy egy jól működő társadalomban kezelni tudják a felmerült problémát anélkül, hogy az érintetteket egy esetleges büntetőeljárás negatív hatásainak – mint például a megbélyegzés, az egyes kényszerintézkedések elszemélyesítése, stb. – kitennék. Példaként lehet felhozni azokat az eseteket, amikor a kábítószer-élvező fiatal problémájáról tudomást szerezve,²⁷ a család összefog az egészségügy illetékes szereplőivel, hatékonyan lép közbe és segít leszokni. Itt ugyan látszólag hátrányt szenved a bűnüldözés érdeke – vagyis a terjesztő hálózat felszámolása – mégis orvosolható ez egyéb (operatív) eszközökkel, vagy akár egy névtelen bejelentéssel.²⁸ Mindez azonban nem jelenti azt, hogy ne a látencia lenne az egyik legkomolyabb akadály, hiszen kevés nehezebb dolog van, mint a segítségre szoruló fiatal időbeli felkutatása.²⁹ Ez azért is különösen fontos, mert a bűncselekményt elkövető és büntetőeljárás hatálya alatt álló fiatalok esetén már csak *pro futuro* beszélhetünk megelőzésről. A látencia kérdése egyébként több problémát is felvet. Először is rögzítenünk kell, hogy elviekben a látencia ellen ható és a legalitás elvének következetes, minden eljárási szakaszon való keresztülvitelében manifesztálódó bűnüldözői tevékenység könnyen szembekerülhet a prevenció, a közrend, a közbiztonság szempontjaival, sőt magával a bűnüldözés sikerével.³⁰ Ezzel egyidejűleg a klasszikus értelemben vett látencia – melynek mértékéről a módszeres kutatás megindulása óta rendelkezünk ismeretekkel³¹ – egyik fő oka a legalitás devalvációjának, hiszen a parancs és annak teljesíthetatlensége között húzódó szakadék, vagyis a parancs nyilvánvalóan program jellege a legalitás minden elemét gyengíti.³² További problémát jelent, hogy a látencia vizsgálatok nyomán napvilágot látott adatok megkérdőjelezzik a „konstans viszonyok törvényét”, ami azt jelenti, hogy a homályos mező és az ismertté vált bűnözés szerkezete esetenként jelentősen eltér egymástól.³³ Ez azt is jelenti, hogy a jelenség vizsgálatakor és a prevenció modell összeállításakor nem hagyatkozhatunk csupán a kriminálstatisztika adataira.

²⁶ Vö. BÁRD Károly: A büntető hatalom megosztásának buktatói. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1987, 76. o.

²⁷ NÉMETH Zsolt: A gyermek- és ifjúságvédelem néhány aktuális kérdése rendőri szemszögből. Család, Gyermek, Ifjúság. 1991/1. 28. o.

²⁸ Itt említhető meg az az esetkör is, amikor a gyermek-nőgyógyászati vizsgálaton egy tizennegyedik életévét még nem- vagy csak alig betöltött gyermek jelenik meg várandós állapotban. Ilyenkor az orvosnak kötelessége értesíteni a hatóságokat, ugyanakkor ez – tekintettel az eset körülményeire – nem mindig történik meg. Például ha a szülő kifejezetten kéri az orvost, hogy „ne csináljanak ügyet a dologból”. Volt olyan eset, hogy az orvos eleget tett a kérésnek és azóta a szintén fiatalos „apuka” – igaz koreredménytel – feleségül vette az ügy „sértettjét” és azóta már megszületett második gyermekük is.

²⁹ KEREZSI Klára: A gyermek – és fiatalok büntetése, és a gyermekkorú sértettek Magyarországon. Kriminológiai Tanulmányok. 32. sz. 1995, 124. o.

³⁰ BÁRD Károly i. m. 75. o.

³¹ KORINEK László: Rejtett bűnözés. KJK. Budapest, 1988.

³² KIRÁLY Tibor: A legalitás a büntetőeljárásban. Jogtudományi Közlöny, 1986/5, 205. o.

³³ SACK Fritz: Dunkelfeld. In.: KAISER-KERNER-SACK-SCHELLBOSH: Kleines Kriminologisches Wörterbuch. Heidelberg, 1985, 81. o. Alaposnak látszik a feltételezés, hogy az eltérés oka jórészt a bűnüldöző szervek szelektív eljárás módjából ered. Ha ugyanis nincs a hatóságon kellő kontroll – és a jogalkotó elhárítva magától a prioritások meghatározásából származó felelősséget, nem állít fel opportunistá intézményeket – a

A másik jelentős problémát – az elvileg a fiatal érdekét védő – normatív szabályozások diszfunkcionális hatása okozza. Ez alapvetően kétféle módon valósulhat meg. Az első esetben a létező szabályozás az eredeti célon túlmenő más, nem kívánatos eredményhez is vezet. Az ilyen indirekt módon bekövetkező események jelentősen ronthatják az alapcél elérésének lehetőségét. Vegyünk egy példát: a fiatalok elleni büntetőeljárás célja – legalábbis a Btk. (1978. évi IV. tv.) és a régi Be (1973. évi I. tv.) szerint – az általános eljárási célokat megelőzve, a fiatalok reszocializációja. Ahhoz, hogy a fiatakorúak bírósága, esetleg már az ügyész a legmegfelelőbb döntést hozhassa, a büntetőeljárás törvény nevesít néhány kötelezően beszerzendő bizonyítékot, köztük az iskolai vagy munkahelyi jellemzést is. Ilyenkor a hatóság az előírt bizonyítékok megszerzése végett közvetlenül fordul jellemzésért a fiatakorú iskolájához vagy munkahelyéhez. Ennek nem ritkán az a következménye, hogy az intézmény vagy munkahely – jöllehet a fiatakorú és/vagy családja titkolni szeretne volna – mégis ily módon tudomást szerez a büntetőeljárás megindulásáról, amit nagyon gyakran követ a fiatakorú megbélyegzése, sőt az eltávolítása.³⁴

Ha ez megtörtént, már csak egyetlen megoldás kínálkozik, nevezetesen az, hogy az érintettnek más, toleránsabb oktatási intézménybe kell átiratkoznia.³⁵ A másik esetben pont az a probléma, hogy hiányzik az adott terület jogi szabályozása, aminek oka, akár az is lehet, hogy megvédjék az állampolgárokat az indokolatlan zaklatástól. Ilyenkor a törvényhozó akarva-akaratlan azt a szürkületi zónát szélesíti, aminek megismerése nehéz, ellenőrzése pedig még nehezebb.³⁶ Erre az esetkörre példa az egyébként tipikusan prekriminális jellegű „szipuzás” jelensége. Klasszikusan a 14-18 év közötti korosztályt érinti – de az idősebbeknél is jelentős – a probléma, hiszen rendszeres orvosi ellenőrzésük, egészségügyi ellátásuk – mivel kábítószer-élvezőknek nem tekinthetők – nem megoldott. Fokozza a nehézségeket, ha a fiatal már nem vesz részt semmilyen iskolai jellegű képzésben, továbbá, ha nem tagja egyetlen, integrációs erőt kifejtteni képes közösségnek, különösen, ha volt állami gondozott, netán hajléktalan, esetleg még mindezekhez „ráadásul” politoxikomán is. Ilyenkor a társadalom jelenlegi eszközrendszere rendkívül hiányos, hiszen a terepen dolgozó szociális munkásokon, orvosokon kívül, csak néhány civil, illetve egyházi alapítvány és egyesület van jelen, mint kezdeményező.³⁷

jogalkalmazó szelektál a lakossági bejelentések között, bűnüldözési súlypontokat alakítva ki, úgy a bűncselekményi mint a terhelti kör vonatkozásában. Ez a jogalkalmazói opportunizmus részben az erőforrás allokációnak is következménye, de egy biztos, hogy hatása a kriminálstatisztikákban megjelenik. Ld. bővebben: FEEST Johannes : Die Situation des Verdachts. In.: FEEST-LAUTMANN: Die Polizei. Soziologische Studien und Forschungsberichte. Opladen, 1971, 71-92. o. Álláspontom szerint azonban ez csak az egyik, de korántsem az egyetlen ok, hiszen köztudott, hogy bizonyos bűncselekmény típusok látenciája jellegükből kifolyólag magasabbak az átlagosnál.

³⁴ Külön érdekes kiemelni, hogy van olyan felsőoktatási intézmény, ahol egy belső szabályzat kötelezően előírja azon hallgatók hallgatói jogviszonyának felfüggesztését, esetleg megszüntetését, akik ellen büntetőeljárás indult. A tudomást szerzést ebben az esetben a hatósággal fennálló formális, vagy informális kapcsolat biztosítja. Ugyanez figyelhető meg egyes nagy munkaadó cégeknél, melyeket a hatóság értesít, ha egy dolgozójuk ellen büntetőeljárás indult.

³⁵ Ebbe az esetkörbe tartozott még a régi típusú személyi igazolvány azon rovata, ahol feltüntették a rendőrhatalmási felügyelet alatt állás tényét, igazoltatás esetén oktan zaklatásnak kitéve az ilyen igazolvánnyal rendelkező fiatakorút. Az új típusú okmányok már nem teszik lehetővé az ilyen bejegyzést, van „helyette” azonban egy külön írat, amelyet a pártfogó felügyelet alatt álló fiatal magával hordani köteles.

³⁶ BÁRD Károly : idézett mű, 76. o.

³⁷ A helyzet megoldására átfogó intézményhálózatra lenne szükség, megfelelő jogosítványokkal. Egyes országos felmérések szerint a hajléktalanok 30%-a 30 éven aluli. A fenti példa egyébként felveti az állami gondozásból kikerülő fiatalok helyzetével kapcsolatos kérdéseket, akik számára az intézmény elhagyása valóságos rémálom, és

Itt kell megjegyezni, hogy az említett folyamatokkal párhuzamosan tapasztalható a büntetőjog *erőzójának* megjelenése. Ez azt jelenti, hogy a demokratikus jogállam mintegy futószalagon gyártja a törvényeket, újabb és újabb tényállásokat alkotva meg, azonban nincs jogalkalmazó aki – az alkotmányos jogállamiság sérelme nélkül – képes volna ezeket érvényre juttatni úgy, hogy közben a büntető-, anyagi-, és eljárási jog elvei jelentős csorbát ne szenvednének.³⁸

A környezet változásával – állami szinten a rendszerváltás, a fiatal egyén szintjén, például iskola-váltás idején – figyelhető meg anomias, kriminogén szituáció kialakulása. Egyes felfogások szerint a magyar társadalom széles rétegeiben tapasztalhatók anomias jelenségek és ezeknek csak egyik, de nem kizárólagos megnyilvánulási formája a bűnözés.³⁹ Az anomia az uralkodó nézetek szerint a megváltozott körülményekhez való alkalmazkodás nehézségei miatt kialakult értékzavart, illetve értéknélküliséget fejez ki. Különösen igaz ez akkor, amikor a társadalmi változások hatására a deviáns viselkedési formák hirtelen megnövekszenek, esetleg épp ellenkezőleg eltűnnek.⁴⁰ Magyarországon ez abban nyilvánult meg, hogy a korábbi, társadalomszervező értékek és normák szabályozó ereje meggyengült illetve elenyészett, az új rendszer értékei és normái pedig még nem voltak képesek szabályozó funkciójukat betölteni. Ennek következtében értékválság alakult ki, ami már önmagában is káros, nem beszélve arról, hogy rendszerint nem önállóan, hanem más dezintegrációs jelenségekkel együtt fordul(t) elő. Hatása a fiatalok szintjére vetítve halmozottan jelentkezik azoknak a nagy városoknak az esetében, melyek megyei, esetleg regionális képzési centrumként működnek, fogadva így a környező kisebb települések fiataljait. Az otthonról elkerülő fiatalok kikerülnek a kisebb közösség szoros, rendkívül jó prevenciókat mutató felügyelete alól anélkül, hogy új helyükön hasonló társadalmi kontrollal szembesülnének. Ehhez adódik még az újfajta igények kialakulása, és bűnelkövetési alkalmak gyakoribbá válása.⁴¹ Szintén anomias jelenség és számos családnál megfigyelhető a családi kapcsolatok kiüresedése, érzelmi elszegényedése. Egyes vélemények szerint ez a tünet összefüggésben van az ún. „Ratkó korszak” kötelező gyermekvállalásaival, amikor érzelem nélküli vagy éppen negatív érzelmi töltetű esemény volt a gyermek érkezése. Az akkor született generáció egy része, mára felnőve, szülőként adja tovább a gyermekként „kapottakat”.⁴² További gondot jelent, hogy egyes felmérések szerint a serdülők kb. 80 %-a szülőktől, a családtól várja az etikai normák közvetítését, addig a felnőttek mintegy 2 %-a (!) érzi ugyanezt feladatának.⁴³ Talán ennek a helyzetnek az egyenes következménye, hogy a szülők normaközvetítő szerepét felváltja a televízió, a mozi, a videó által terjesztett, az erőszaknak vagy éppen a pénznek már-már kultikussá váló konfliktuskezelő eszközként való megjelenését elsődlegessé tevő felfogás, ami jól

igyekeznek azt minden módon késleltetni. Ld. Bővebben: FÓRIZS Éva: Az ifjúságvédelem helyzetéről, a fiatalok bűnözés és a bűnözővé válás megelőzésének a lehetőségeiről. (Konzultáció. Vez. Hima Tamás). Belügyi Szemle 1995/3, 47. o.; SZARKA Attila előadása a 15. Jogász Vándorgyűlésen In.: KELEMENNÉ RÁCZ Katalin: A Btk fiatalokkal szemben alkalmazható szankciói, a differenciált büntetéskiszabás lehetőségei. 2001, 16. o.

³⁸ NAGY Ferenc: Új fejlődési irányok avagy a tradicionális jogállami büntetőjog erőzija. Magyar Jog. 1997/6.

³⁹ ANDORKA Rudolf: A rendszerváltás szociálpolitikai problémái, Valóság, 1992/2.

⁴⁰ DURKHEIM E.: A bűnözés normális jelenség, Kriminálpszichológiai Szöveggyűjtemény, Tankönyvkiadó, 1975.

⁴¹ Jó példa erre Pécs városa, mely oktatási központként sok fiatalot fogad a környező településekről, akik közül nem egy súlyos bűncselekmény(ek) elkövetőjévé válik a „nagyvárosban”.

⁴² KRUCSÓ János – TARNÓCZI Istvánné: Az ifjúságvédelem helyzetéről, a fiatalok bűnözés és a bűnözővé válás megelőzésének a lehetőségeiről. [Konzultáció. Vez.] Hima Tamás. Belügyi Szemle 1995/3, 45. és 51. o.

⁴³ A meglepő eredményre egy felmérés kapcsán jutottak, amelyet az MKT Tiszántúli Regionális Szervezete adott közre. KERÜLŐ János: Bűnözés Tiszavasváriban. Alkotmányos büntetőpolitika, bűnmegelőzés a család évében. Kriminológiai Közlemények Különkiadása. 1995.

kimutathatóan befolyásolja a fiatal generációk értékválasztását.⁴⁴ Meg kell jegyezni, hogy az anómia állapota nem csak a fiataloké – hanem a rendszerváltást tekintve az egész társadalom – jellemzője (volt), ami alól nem maradt kivétel a hatóság sem. Ez a „hatósági anómia” részben a korábbi, erkölcsileg elítélhető rendszer fenntartásában játszott szerep következménye, amit csak tovább erősített a váltás utáni politika gyakran dilettáns beavatkozása, vagy éppen a média ellenséges, esetleg torzító tevékenysége.⁴⁵

Külön kell foglalkozni a drog- és alkoholfogyasztás kérdésével. Ezeknek a szereknek, anyagoknak mértéktelen fogyasztása (alkohol) vagy indokolatlan használata (kábitószer, vagy más kábító hatású gyógyszerek) társadalmi szempontból vizsgálva devianciának minősül és szoros, korrelatív kapcsolatot mutat a bűnözési aktivitással, illetve az áldozattá válással.⁴⁶ Az említett anyagok közös jellemzője, hogy használójuk módosult tudatállapotba kerül a mámor, a kábulat érzését éli át, „felpörög”, vagy éppen ellazul. A kábítószerekkel való visszaélések az utóbbi évek egyik legnagyobb kihívása, hiszen amíg 1997-ben „csak” 92, addig 2001-ben már 680 fiatalos elkövető ellen indult eljárás.⁴⁷ (Lásd. 2. sz. táblázat) Mára sajnos elmondhatjuk, hogy nem csak tranzit, de célszám is vagyunk. Az adatsor ilyen mértékű változása sokkolhatja a szemlélőt, de semmiképpen nem szabad elfelejtenünk, hogy a kábítószer kipróbálás és az esetleges ráshozzás valószínűsége, és a Magyarországon sajnos hagyományosan jelentős alkoholfogyasztás között összefüggés mutatható ki – vagyis az alkoholt fogyasztó fiatalok jóval nagyobb valószínűséggel próbálják ki a drogokat, mint absztinens társaik – és a „belépés” időpontja is egyre korábbra tevődik.⁴⁸ A felmérések adatai azt bizonyítják, hogy az elért eredmények ellenére még mindig nem kielégítő a felvilágosító munka hatékonysága. A fiatalok sokszor nincsenek tisztában a leselkedő veszélyekkel, vagy ha vannak ismereteik, az egészségkárosodás és a nemkívánatos társadalmi hatások kockázatairól nem mindig viselkednek az ennek megfelelő,⁴⁹ elvárható módon. Problémát okoz, hogy az egymást követő parlamenti ciklusok éppen aktuális többséggel rendelkező jogalkotói – nem ritkán politikai befolyásoktól vezérelve⁵⁰ – egymástól eltérő drogstratégiát vallanak magukénak, ami – tekintve, hogy a büntető jogszabályok elfogadása nem igényli a kétharmados többséget és ezért nincsen konszenzuskényszer – a Büntető Törvénykönyv és az eljárási törvény gyakori módosításaiban manifesztálódik.⁵¹ Mint azt LÉVAI⁵² és

⁴⁴ KORINEK László: A bűnözés visszatükröződése. In: Kriminológiai Ismeretek. Bűnözés-bűnözéskontroll. Corvina, 1996. 87.o.

⁴⁵ Ez a megállapítás nem jelenti politika elvi, irányítói jogosítványainak megkérdőjelezését, sem a hatósági tevékenység kritizálhatatlanságát – mivel a transzparencia maga is az egyik, ha nem a legfontosabb garancia – de mindenképpen körültekintésre int. „Mellesleg” ez az anómiás állapot a korábban már említett (vö. 34. lábjegyzet) szelekció egyik oka is lehet. Ebben a helyzetben kényelmesebb az alacsony társadalmi állású elkövetők felderítése, mint egy magas presztízsű, jó kapcsolati rendszerrel bíró terhelti kör felkutatása. Nevezhetjük ezt „Tiborc-effektusnak” is.

⁴⁶ LÉVAI Miklós: Az alkoholizmus, a kábítószer probléma és a bűnözés. In: GÖNCZÖL-KORINEK-LÉVAI: Kriminológiai ismeretek Bűnözés Bűnözéskontroll. Corvina. Budapest 1996. 227.o.

⁴⁷ Legfőbb Ügyészség: a már idézett Tájékoztató 5. o.

⁴⁸ SZÚCS Anikó: Miért a DADA? Belügyi Szemle. 2002/1. sz. 39. és 43. o.

⁴⁹ SZÚCS Anikó: i. m. 46. és 51. o.

⁵⁰ IRK Ferenc: Büntetőjog és bűnmegelőzés. Magyar Jog. 1997/10, 62. o.

⁵¹ TARI Ferenc: Az IM feladatai, különös tekintettel a bűnmegelőzésre. Börtönügyi Szemle. 2002/4, 6. o. /A kézirat lezárásáig 3 tvr., 49 törvény, 10 AB határozat érintett büntetőjogi rendelkezéseket. Az eredetileg 367 §-ból álló törvény összesen mintegy 900 helyen változott, ebből 544 módosítás, 146 hatályon kívül helyezés és 218 új rendelkezés felvétele történt. Ezek a számok természetesen a Btk. hatályba lépése óta eltelt csaknem kettő és fél évtized „termései”

BALOGH⁵³ is kimutatták, a jogalkotó állandóan válogat a nulla tolerancia elvi talaján álló és a kompromisszumos modell között, aminek következménye a büntető anyagi és eljárási jogszabályok igen sűrű változása.

Mondani sem kell, hogy a gyakori változtatások, különösen ezek sajtóbeli visszhangja, a drogellenes, vagy éppen a „lágyság” drogok liberalizációja melletti tüntetések egyszerre üzennek nemcsak a társadalomnak, hanem azon belül annak bűnelkövetéssel foglalkozó tagjainak is.

Sajátos problémát jelentenek a technikai fejlődés velejárói, különösen a gépjármű park rendkívüli gyarapodása és az informatika soha nem látott fejlődése. Az előbbiből következően emelkedő tendenciát mutatnak a közlekedéssel összefüggő bűncselekmények (lásd 2. sz. táblázat) ezen belül is a súlyos, esetleg halálos kimenetelű közlekedési balesetek. Ezek egyik fajtája a hétfégi szórakozással kapcsolatban lévő ún. „disco-balesetek”, melyeknél számottevő szerepet játszik a gyakorlatlanságon túl az alkohol- és drogfogyasztás is. A gépjárműveknek a vagyoni elleni bűncselekmények elkövetésekor is kiemelkedő szerep jut, hiszen vagy az elkövetést megkönnyítő vagy lehetővé tevő eszközként, vagy pedig a bűncselekmény tárgyaként jelenik meg. Az utóbbi – vagyis az informatikai fejlődés – új, eddig nem létező tényállások megalkotását követelte meg a jogalkotótól,⁵⁴ hiszen választ kellett adni a számítástechnikával, illetve az elektronikus adatátvitellel összefüggő visszaélésekre. Ezek az új törvényi tényállások azonban nem minden esetben indokoltak. Egyfelől lehetőség lett volna a már rendelkezésre álló tényállások új területeken való felhasználására, másfelől azt sem szabad véka alá rejteni, hogy ezek néha gazdasági érdekcsoportok nyomására születtek meg.⁵⁵ Ez a megjegyzés nem jelenti az esetenként óriási károkat okozó cyber bűnözés problémájának lebecsülését, hiszen annak következményeivel nap mint nap találkozhatunk,⁵⁶ csak teljesebbé teszi annak megközelítését.

3. A fiatalok és a kriminálpolitika

Amint arra már utaltunk, a fiatalok bűnmegelőzésének kérdéseit nem lehet a bűnmegelőzés általános kérdéseinek figyelmen kívül hagyásával kezelni, az előbbi része az utóbbinak, ugyanakkor mennyiségileg és minőségileg is több, illetve más jellegű teendőket ró a bűnmegelőzés egyes szereplőire.⁵⁷ A gyermekbűnözés növekedésének drasztikus képet mutató statisztikája valamint a fiatalok prekriminális cselekményeinek magas látenciája továbbá az össz-bűnözésben betöltött szerepük (túlreprezentáltság, intenzitás, utánpótlásjelleg), valamint a speciális biológiai és társadalmi jellemzőik egyaránt azt

⁵² LÉVAI Miklós: Héjak, baglyok, galambok. Fundamentum. 2001/1.sz. 49-57. o.; LÉVAI Miklós: Engedélyezni vagy tiltani: a kábítószer-fogyasztásra vonatkozó kriminálpolitikai dilemmái. In: KIRÁLY Tibor emlékkönyv 1995. 222. o.

⁵³ BALOGH Ágnes: A kábítószer-probléma büntetőjogi kezelésének egyes elméleti és gyakorlati kérdései. In: Tanulmányok Erdősy Emil Professzor Tiszteletére. Pécs, 2002. 96-97. o.

⁵⁴ IRK Ferenc: Közbiztonság és bűnmegelőzés. Belügyi Szemle. 2001/9 sz., 20. o.

⁵⁵ IRK Ferenc: Büntetőjog és bűnmegelőzés. Magyar Jog. 1997/10 sz., 628. o.; SACK Fritz: Közlekedések és konfliktusok az elméleti és metodológia nézőpontban. In: GÖNCZÖL Katalin (szerk.): A társadalmi-politikai változások és a bűnözés. A 21. század kihívása. MKT 1993, Kézirat. A szerző saját tapasztalatából is mondhatja, hogy az önkormányzati döntéshozatal szintjén talán még erősebben tapasztalható a fent említett jelenség. Pl. amikor a helyi gazdasági élet szereplői minden eszközzel nyomást kívánnak gyakorolni a döntést hozó képviselő testületre abból a célból, hogy saját piaci pozícióikat erősítsék.

⁵⁶ JÁRMY Tibor: i. m. 63. o.

⁵⁷ JÁRMY Tibor: Bűnmegelőzés: mítosz vagy cselekvés. Belügyi Szemle. 2002/9. sz.. 61. o.

indokolják, hogy a rendkívül komplex jelenségként jellemezhető fiatalkori bűnözés megelőzésére is hasonlóan összetett modellt válasszunk. A kiválasztásnál a GRAHAM által is javasolt modellt vettük alapul.⁵⁸ (Lásd. 3. sz. táblázat) Jóllehet vannak szerzők pl. DIJK,⁵⁹ akik ezt a megközelítést elvetik, mégis úgy gondoljuk, hogy nem kibékíthetetlen az ellentét a két felfogás között,⁶⁰ pusztán ugyanazt a kérdéskört közelítik meg más oldalról. A magunk részéről – tekintettel a terjedelmi korlátokra – csak a kriminálpolitika egyes vetületeivel kívánunk foglalkozni.

Az alapul vett modell első, fontos eleme a kriminálpolitika területe, ami egyszerre foglalja magában a büntető jogalkotási, büntető igazságszolgáltatási, és a büntetés végrehajtási politikát is. Az első jelentős kérdés, a jogelméleti megközelítések különbözőségén alapuló büntető jogalkotási politika esetenkénti irányváltása. Az eltérő elméleti megközelítéseket vizsgálva megállapíthatjuk, hogy két, egymással szembenálló felfogás vált uralkodóvá. Az egyik a klasszikus iskola alapelveit magáénak valló, és ezzel együtt a tetтарыos büntetést előtérbe helyező, míg a másik a pozitivistá talajon álló, és ezzel együtt – ha nem is teljes mértékben – determinista, terápiás jellegű megközelítés. A második világháborút követő időszak az utóbbi, tehát a determinizmus talaján álló nézet uralkodóvá válását hozta magával. Ez a jogalkotásban, mint azt VIGH kimutatta, úgy nyilvánult meg, hogy túlsúlyba kerültek a büntetőjogi szankciók büntetés jellegét elvető, a nevelés fontosságát hangsúlyozó intézkedések.⁶¹ A 80-as, 90-es évek bűnözési boom-ja magával hozta a klasszikus, a tetтарыos büntetés elvét valló felfogás újraéledését, ami azonban átkerülve az ítélkezési gyakorlatba, mégsem váltotta be a hozzá fűzött reményeket.⁶² A jelenleg hatályos szabályozás a kétféle felfogáson alapuló megoldások helyes arányú kombinációjára törekszik. Ennek gyakorlati megvalósulásával azonban nem lehetünk teljes mértékben elégedettek. A szakirodalom által kétnyomtávnak nevezett büntetőpolitika ugyanis még nem jött létre teljes mértékben, ami azt jelenti, hogy még nincsen kellő differenciálás sem a jogalkotás, sem a jogalkalmazás területén, az eltérő súlyú bűncselekmények vonatkozásában. További problémát okoz, hogy az említett kétnyomtávu büntetőpolitika nem alkalmas – a kellően differenciált intézményrendszer hiányában – a fiatalokúak bűnözésének kérdését kezelni. Ez utóbbi azért nagyon fontos, mert a társadalomnak elemi érdeke, hogy a bűnelkövetővé vált fiatalokú - mintegy visszavezetve a helyes útra – az újra hasznos tagjává váljon a közösségnek. Ez a felismerés jelent meg a régi büntető eljárási törvény (1973. évi I. tv) azon rendelkezésében, amely kimondja, hogy a büntetőeljárás célja a fiatalokú helyes irányú fejlődésének előmozdítása. (294. §) Ugyanez a felfogás fedezhető fel a büntető anyagi jog egyes rendelkezései között, valamint a büntetés végrehajtásról szóló törvényerejű rendeletben is. Szerencsétlen módon az új Be (1998. évi XIX. tv) megalkotásakor a jogalkotó nem tartotta fontosnak, ennek a speciális eljárási célnak a törvényszöveg szintű kimondását, így a törvény XIX. fejezete általános rendelkezései között a sokkal inkább etatista fű törvények tiszteletére való nevelést jelölik meg célul.⁶³

⁵⁸ GRAHAM J: Crime prevention strategies in Europe and North America. Helsinki, Finland. 1990, 8-12. o.

⁵⁹ DIJK J. J. M.: Crime Prevention Policy: Current State and Prospects. idézi IRK Ferenc: Kriminálpolitika – nemzetközi kitekintés Ügyészégi Értesítő 1993/3, 13. o.

⁶⁰ Míg GRAHAM a bűnmegelőzést négy fő területen – kriminálpolitika, „szociális” politika, szituációs megelőzés, valamint a közösségi megelőzés - látja megvalósítandónak, addig DIJK a potenciális alanyok szerint a megelőzés primer, szekunder és terciér köréről beszél.

⁶¹ VIGH József: A bűnözés és bűnmegelőzés Magyarországon. Rendészeti Szemle. 1993/3. sz. 6. o.

⁶² VIGH József: A bűnmegelőzés elméleti és gyakorlati kérdései. Magyar Jog. 1999/6. sz., 325. o.

⁶³ DEÁK Péter: A fiatalokúak elleni büntetőeljárás néhány kérdése. Kézirat. Pécs. 2003. 2. o.

A büntető jogalkotási politika legfontosabb feladata az anyagi jog területén a fiatalkorúak vonatkozásában, hogy megeremtsse a kellően differenciált intézményrendszer jogi alapjait. A hazánk által is elismert nemzetközi normáknak megfelelően a büntető törvénykönyvünk szintjén is ki kéne mondani a szabadságvesztés büntetés ultima ratio jellegét. Ennek az elvnek a megvalósulására a gyakorlati garanciát az jelentené, ha a jogalkotó törvényi szinten határozná meg, melyek azok az esetek – például büntetési tételhatárhoz kötve – ami alatt nincs helye szabadságvesztés büntetésnek a fiatalkorúval szemben.⁶⁴ További fontos teendő az anyagi jogszabályok vonatkozásában új, nevelő jellegű intézkedések alkotása, valamint a meglévő szankciók, például a közérdekű munka fiatalkorúakkal szemben való kiszabhatóságának biztosítása. Ez utóbbi alkalmazásánál – garanciális elemként - feltételként lehetne előírni a fiatalkorú önkéntes hozzájárulását. Az eljárási jog területén fontos szerepet kap a legsúlyosabb kényszerintézkedések elrendelhetőségének kérdése. A jogalkotó előírja ugyan, hogy a fiatalkorú letartóztatására csak a bűncselekmény különös tárgyi súlya esetén van lehetőség, azonban adós marad a különös tárgyi súly mibenlétének meghatározásával, teret engedve így a bíróságokként eltérő jogalkalmazásnak. Álláspontom szerint törvényi szinten és konkrétan – például büntetési tételhez kötve – kell meghatározni melyek azok az esetek, amikor fiatalkorú letartóztatására sor kerülhet.⁶⁵ Ennek hiányában tovább folytatódik a jelenlegi gyakorlat, amikor a formális hatósági előterjesztést szinte automatikusan követi az ügyészi indítvány, amit a bíróságok jóval 90% fölötti arányban elfogadva elrendelik az előzetes letartóztatást. Itt kell megjegyezni azt is, hogy a letartóztatott fiatalkorú vonatkozásában az ítélező bíróságnak mintegy „meg van kötve a keze” az alkalmazandó jogkövetkezmény tekintetében, hiszen nem nehéz belátni, hogy egy több hónapot, akár évet letartóztatásban töltött, és annak minden káros hatását elszenvedni kényszerült fiatalkorúval szemben milyen nehéz és diszfunkcionális az ügydöntő határozatban valamilyen javító célú ambuláns intézkedést alkalmazni.⁶⁶ Hasonló problémát jelent a letartóztatott fiatalkorúak elhelyezése is. Jóllehet a jogalkotó biztosítja a lehetőségét a letartóztatás javítóintézetben történő végrehajtásának, ez azonban alig több mint írott malaszt, hiszen a letartóztatott fiatalkorúak csak egy kis része kerül javítóintézetbe. Ennek oka részben az, hogy kevés az erre kijelölt intézmény, másrészt a bíróságok is tartózkodnak a javítóintézetben történő elhelyezés elrendelésétől.⁶⁷ Azok a főleg rendőrségi körökben hangoztatott vélemények, miszerint a nyomozati szakban egyáltalán nem, az ügyészen pedig csak nagyon korlátozottan tennék lehetővé a javítóintézeti elhelyezést, szerintem elfogadhatatlanok. Azok az érvek, melyekre hivatkoznak, jóllehet valós problémákat vetnek fel, mégis kezelhetőek, ami miatt nem szabad a javítóintézeti elhelyezés lehetőségéről lemondani.⁶⁸ Ugyanitt kell megvizsgálni egy regionálisan szerveződő, nem teljesen zárt intézményhálózat megeremtsésének a lehetőségét is, amely egyszerre biztosítaná a hatóságok kontrolligényét, a nevelés és foglalkoztatás korai elkezdésének lehetőségét anélkül, hogy a befogadottaknak el kéne szenvedniük egy totális intézmény hátrányait. Ez

⁶⁴ Vö. Az ENSZ Gyermekjogi Konvenció 37. cikk b) pontjában megfogalmazott kritérium, továbbá KEREZSI Klára: A gyermek- és fiatalkorúak bűnözése és a gyermekkorú sértettek Magyarországon. Kriminológiai Tanulmányok. 32. kötet 1995. 126. o.

⁶⁵ HERKE Csongor: A letartóztatás. Dialóg Campus Kiadó. Budapest- Pécs 2002. 88. o.

⁶⁶ SEBES Péter hozzászólása In: KELEMENNE RÁCZ Katalin: A Btk. fiatalkorúakkal szemben alkalmazható szankciói, a differenciált büntetés kiszabás lehetőségei. Jogász Vándorgyűlés 15. 2001. 153. o.

⁶⁷ U. o. 156. o.

⁶⁸ Vö. KOVÁCS Gyula: A fiatalkorú előzetes letartóztatottak javítóintézeti elhelyezésének problematikája. ORFK Tájékoztató 1996/8-9. sz. 36. o.

annál is inkább fontos, mert számos esetben már nem elegendőek az ambulánsan igénybe vehető eszközök, szükség van a fiatalkorú kiemelésére környezetéből, ugyanakkor nem indokolt a büntetés-végrehajtási intézetben való elhelyezése.⁶⁹ Ezen túlmenően bár számos alkotmányjogi aggályt felvet, mégis megvizsgálandó a csizmatáborok kísérleti bevezetésének lehetősége is. Mint azt HERKE kifejti, ugyancsak az eljárásjogi törvényben kéne szabályozni a büntető útról való elterelés és a tettes-sértetti kiegyezés lehetőségét biztosító mediáció intézményét.⁷⁰ Ez utóbbinak két változata képzelhető el a fiatalkorúakkal szembeni eljárás során. Az elsőnél a fiatalkorú, vagy a sértett, vagy a közösség részére teljesített munkával tehetné jóvá az elkövetett jogsértést, míg a másikonál a családi konferencia intézményének megteremtésén keresztül biztosítható lenne nemcsak a jóvátétel, hanem a normaszegő fiatal környezetének összehangolt segítségnyújtása is.

A kriminálpolitika további fontos tényezője a folyamatosan továbbképzett szakemberállomány megteremtése. A szakmai képzés fontosságát nemzetközi dokumentumok is hangsúlyozzák, és a régi Be kommentárja is előírja az eljáró hatóságok tagjainak speciális felkészültségét. Sajnos az előírások dacára a rendőrségeken alig mutatható ki valamiféle szakirányú képzés, és néhány székhelyi bíróságon is gyakori hogy csaknem az összes bíró fiatalkorúak bírója kijelölést kap az OIT-től ami igazgatási, szervezési szempontból lehet, hogy indokolt, de mindenképpen a specializáció ellen hat.⁷¹

4. Összegzés

Mindezeket összevetve megállapíthatjuk, hogy a fiatalkorúak bűnözése rendkívül összetett jelenség, így a rá adandó társadalmi válaszoknak is kellően differenciáltaknak kell lenni. A kriminálpolitika egyes területei csak korlátozott hatékonyságú eszközöket jelentenek a bűnözés elleni küzdelemben, szükséges tehát az e körön kívül eső intézkedések alkalmazása, és a megelőzés szereplőinek összehangolt cselekvése. A kriminálpolitika területén szükség van a fiatalkorúakkal szemben alkalmazandó büntető anyagi jogszabályok további differenciálására, további eljárási garanciák beépítésére, valamint új, nem elsősorban büntető, hanem nevelési, reszocializációs célú intézménytípusok bevezetésére, és a fiatalkorúakkal foglalkozó igazságügyi dolgozók folyamatos képzésére.

⁶⁹ Vö. SZARKA Attila hozzászólása In: KELEMENNÉ RÁCZ Katalin: idézett mű. 161. o.

⁷⁰ HERKE Csongor.: Die Perspektiven der Vereinfachung des ungarischen Strafverfahrens im Spiegel der Empfehlung des Europarates in Tanulmányok Erdősy Emil Professzor Tiszteletére. Pécs, 2002. 81.o.

⁷¹ DEÁK i. m. 11. o.

MELLÉKLETEK

1. sz. táblázat

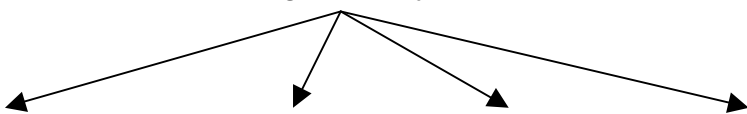
<u>Év</u>	<u>Összes bűncselekmény</u>	<u>Fiatalok bűnelkövetők</u>
1982	139 795	7 829
1983	151 505	8 817
1984	157 036	9 691
1985	165 816	9 449
1986	182 867	10 574
1987	188 397	9 887
1988	185 344	8 667
1989	225 393	9 661
1990	341 061	12 848
1991	440 370	13 509
1992	447 215	15 476
1993	400 935	15 001
1994	389 451	14 479
1995	502 036	14 321
1996	466 050	13 544
1997	514 403	13 955
1998	600 621	12 866
1999	505 716	11 540
2000	450 673	11 081
2001	465 694	11 631

2. számú táblázat
 Fiatalok bűnelkövetők száma és százalékos megoszlása bűncselekmény csoportok
 és egyes kiemelt bűncselekmények szerint

Bűncselekmények	Fiatalok bűnelkövetők száma és megoszlása									
	1997		1998		1999		2000		2001	
	Szám	%	Száma	%	Száma	%	Száma	%	Száma	%
<i>Fiatalok bűnelkövetők összesen</i>	13 955	100	12 866	100	11 540	100	11 081	100	11 631	100
Ebből:										
A személy elleni bűncselekmények	731	5,24	641	4,98	564	4,89	580	5,23	572	4,92
Ebből:										
– Szándékos emberölés	26	0,19	34	0,26	33	0,29	18	0,16	23	0,20
– Szándékos testi sértés	507	3,63	475	3,69	416	3,60	447	4,03	419	3,60
Közlekedési bűncselekmények	344	2,47	403	3,13	239	2,07	262	2,36	252	2,17
A házasság, a család, az ifjúság és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények	120	0,86	111	0,86	84	0,73	102	0,92	96	0,83
Ebből:										
– Erőszakos közöszlész	36	0,26	28	0,22	18	0,16	25	0,23	25	0,21
A közrend elleni bűncselekmények	1 616	11,58	1 764	13,71	1 814	15,72	2 061	18,60	2 344	20,15
Ebből:										
– Garázdaság	846	6,06	825	6,41	800	6,93	876	7,91	1 070	9,20
– Visszaélés kábítószerekkel	92	0,66	223	1,73	354	3,07	456	4,12	680	5,85
Vagyon elleni bűncselekmények	10 953	78,49	9 691	75,32	8 582	74,37	7 825	70,62	8 032	69,06
Ebből:										
– Lopás	5 566	39,89	5 252	40,82	4 555	39,47	4 147	37,42	4 300	36,97
– Betöréses lopás	3 467	24,84	2 913	22,64	2 324	20,14	2 062	18,61	1 926	16,56
– Rablás	546	3,91	406	3,16	399	3,46	452	4,08	513	4,41
Egyéb bűncselekmények	191	1,37	256	1,99	257	2,23	251	2,27	335	2,88

Forrás: Legfőbb Ügyészség Számítástechnikai-alkalmazási és Információs Főosztálya, 2002

3. számú táblázat
A bűnmegelőzés modellje (Graham szerint)

Kriminálpolitika	Szociális (nem kriminál) politika (a teljes lakosság és a rizikó csoportok irányban)	Szituációs megelőzési tevékenység	Közösségi (kommunális) megelőzési tevékenység
Büntető jogalkotási politika (<i>kriminalizáció vagy dekriminalizáció?</i>) Büntető igazságszolgáltatási politika (<i>elrettetés vagy kezelés?</i>) (<i>megtorlás vagy jóvátétel?</i>) (<i>tettarányos vagy differenciált büntetés?</i>) Büntetés-végrehajtási politika (<i>sokk vagy kezelés?</i>) [Eredmény: kettős nyomtavú büntetőpolitika, differenciált intézményhálózat]	⇒ családpolitika ⇒ oktatáspolitikai ⇒ foglalkoztatáspolitikai ⇒ egészségpolitika ⇒ lakáspolitikai ⇒ várostervezés, stb.	Az elkövetés lehetőségeinek csökkentése vagy megnehezítése, a felelősségre vonás kockázatának növelése ⇒ biztonságtechnikai eszközök (hevederzártól az ipari kameráig) ⇒ őrszemélyzet (pl. pénzintézeteknél vagy ipartelepeken) ⇒ élet- és vagyonvédelmi intézkedések (pl. közlekedési szokások megváltoztatása), stb.	⇒ SZEM mozgalom ⇒ DADA ⇒ helyi hatóságok (önkormányzatok) bűnmegelőzési tevékenysége ⇒ „mi rendőrünk” program ⇒ társadalmi egyesületek (pl. NANE, Fehér Gyűrű)